

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI IJODIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH
YO'LLARI**

Diyora Timur qizi Axmatdjanova

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti 1-kurs magistranti.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini intilishlari va ijodiy qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha ma'lumotlar berilgan. Bunda asosan xalq o'g'zaki ijodning ham ahamiyati katta ekanligi bevosita aytib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *ijodkorlik, ijodiy qobiliyat, xalq o'g'zaki ijodlari, tarbiya, ta'lim, maktab, mental arifmetika.*

Abstract: *This article provides information on the development of aspirations and creative abilities of elementary school students. It is directly mentioned that the importance of folk art is also great.*

Key words: *creativity, creative ability, folklore, upbringing, education, school, mental arithmetic.*

Dunyo bo'yicha rivojlangan mamlakatlarda yoshlarni ta'lim-tarbiyasiga katta e'tibor berilmoqda va ushbu yo'nalishlar bo'yicha davlat dasturlari qabul qilinmoqda. Bu borada respublikamizda uzluksiz ta'lim tizimida tub islohotlar olib borilmoqda va ularning mazmun – mohiyatini kelajagimiz bo'lgan yosh avlodni intellektual salohiyatli, ma'naviy yetuk, jismonan baquvvat, innovatsion rivojlangan barkamol shaxs qilib tarbiyalash masalalarini hal qilish tashkil etadi. Ularda erishilgan natijalar kichik maktab yoshidagi o'quvchilar tafakkur qamrovini yuksaltirishda muhim didaktik asos bo'lib, ular orqali boshlang'ich ta'lim mazmuni zamonaviy talablar asosida shakllantirishga erishilmoqda. Shu bilan birga hozirda jamiyat taraqqiyoti darajasi zamonaviy ta'limda ilm-fan va texnika-texnologiyalarning ilg'or yutuqlaridan foydalanishni ham taqozo etmoqda. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy faoliyatni rivojlantirish masalalari yuzasidan olib borgan izlanishlarimiz natijalari ta'lim jarayonida muayyan fanlarni o'qitishda ma'lum bir ta'lim yo'nalishini amalga oshirishda innovatsion metod va texnologiyalarni ishlab chiqib, ulardan ma'lum yo'nalishlarda samarali foydalanishga mo'ljallangan ijodiy faoliyati muhitini yaratib, boshlang'ich ta'limni optimal tashkil etish kerakligini ko'rsatmoqda. Mental arifmetika umumta'lim maktabining boshlang'ich bosqichida boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitish, tarbiyalash va ijodiy faoliyatni rivojlantirishning majburiy sharti va tarkibiy qismi hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining turli xil usullari qolaversa, darsdan tashqari faoliyatlari orqali amalga oshiriladi. Taniqli olimlardan N.K.Krupskaya, A.S.Makarenko, A.V.Lunacharskiy, S.L.Rubinshteynlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirishda mehnat yoki texnologiya fani muhim o'rin egallaydi, deb hisoblaydilar. Mental arifmetikaning maqsadi-boshlang'ich sinf

o'quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirish bilan birgalikda shaxsini ham tarbiyalash demakdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z qo'llari bilan biror bir buyumni yasash, tayyorlash, o'quvchilarda ehtiyotkorlik hisini va xotirani rivojlantiradi, shu bilan bir qatorda, ma'suliyatlilik, qat'iyatlilik va sabr-toqatni o'rgatadi. Bularning barchasi boshlang'ich sinf o'quvchilarini maktabda, ayniqsa, grafik insho yozishni o'rganishda yordam beribgina qolmay, keyinchalik ularning hayotida bu ko'nikmalar foydali hamda samarali bo'ladi. Texnologiya darslari boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyatini tasavvurini, tafakkurini badiiy va san'atni shakllantirishga rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, boshlang'ich sinf o'quvchilarining miya yarim shar kasalliklari va nutqiy nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun juda muhim bo'lgan nozik vosita hisoblanadi. Ijodiy yoki mahorat darslari boshlang'ich sinf o'quvchilariga nafaqat tasavvurni rivojlantirishda, balki ko'plab amaliy ko'nikmalarni ham shakllanishida yordam beradi. Masalan, bir tugmani tikish, rangli qog'ozlardan biror bir buyum yasash, nonushta tayyorlash, oilangiz va do'stlaringizga o'z qo'llaringiz bilan sovg'alar tayyorlash, bularning barchasi boshlang'ich sinf o'quvchilarida rivojlanishi maqsadga muvofiq. Va yana bir muhim jihati shundaki: biror bir buyum yasash, ijod qilish qobiliyati orqali boshlang'ich sinf o'quvchining o'ziga nisbatan yanada ishonch hosil qilishiga imkon beradi, uni o'rab turgan tevarak-atrofidagi kattalar dunyosiga kattalarning ko'magisiz kira olmaslik hisini yo'q qiladi. Ammo o'z-o'ziga ishonish, o'z qobiliyatlariga bo'lgan ishonch, boshlang'ich sinf o'quvchining chindan ham baxtli bo'lishi uchun zarur sharoit yaratadi. Albatta, boshlang'ich sinf o'quvchilarini qiziqishlarini va qiziqish orqali ijodiy faoliyatlarini rivojlantirishda bir nechta omillar va samarali usullar mavjud bo'lib ulardan bir nechta usullarni ko'rib chiqamiz. "Yopiq kitob" usuli- bu muayyan fan bo'yicha matn materialini qo'llanish usullaridan biri bo'lib, o'quvchilardan matnda bor ma'lumotlarni eslab qolishni, lekin munozara paytida matnni qayta bayon etmaslikni talab qiladi. Bu usul ham boshqa usullar bilan birgalikda qo'llanishni va o'quvchilar o'qishda faqat "qayta bayon etish" bilan chegaralanmasliklarini talab qiladi. Ushbu usul boshlang'ich sinf o'quvchilarning ijodiy faoliyati muhitida dars mashg'ulotlarini olib borishdagi umumlashtiruvchi dars mashg'ulotlarida (interfaol o'quv mashg'ulotlarida) juda ham qo'l keladi. O'quvchilarning ijodiy faoliyatlarini kengaytirishda va rivojlantirishda sayohat o'yinlari alohida pedagogik ahamiyatga ega. Ular geografik, tarixiy, o'lkashunoslik xarakteriga ega. Bunday o'yinlar kitoblar, xaritalar va turli hujjatlar yordamida amalga oshiriladi. Ular o'quvchilarda tasavvur qilish vaziyatlari yordamida o'tkaziladi. Barcha harakatlar va kechinmalar o'yindagi rollar yordamida aniqlanadi. Bu yerda o'quvchilar geolog, iqtisodchi, zoolog, muhandis rollarida namoyon bo'ladilar. O'quvchilar kundaliklar, xatlar yozadilar, bilish xarakteriga ega bo'lgan turli-tuman materiallarni to'playdilar.

Ta'lim-tarbiya masalasi insonning hayotida eng asosiy va eng muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi, desak mubola'ga bo'lmaydi, albatta. Chunki, har bir insonning

har qanday jamiyatta kamol topishi va jamiyatta rivojlanishi ta'lim-tarbiya masalasiga borib taqaladi. Hurmatli birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov “Men Abdulla Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot- yo mamot, yo najot- yo halokat, yo saodat- yo falokat masalasidir” degan fikrini ko'p eslayman” deya yozadi. Tarbiyani tugilgan kundan boshlamoq, vujudimizni quvvatlantirmoq, axloqimizni kuchlantirmoq, zehnimizni rivojlantirmoq lozim. Bolaning o'zlarini -o'zlari ijodiy rivojlantirishi zarurligi, erkin fikrlashi, uning individual ishtiyoqlarini hisobga olish zarurligi va boshqalar haqidagi idealarni qo'llab-quvvatlashda ko'rinadi. Kundalik hayotda ijodiy qobiliyatlarning asosiy rivojlanishi o'yin orqali amalga oshiriladi. O'yinda bolalar, ehtimol, bolalarning eng qiziqarli faoliyat doirasini aniqlashga qodir bo'lgan o'yinlarni yoqtirishlari mumkin. Shuning uchun o'yin - bu ijodiy qobiliyatlarni aniqlashning asosiy usullaridan biridir. Psixologlar sizning tasavvurlaringiz qanday darajada rivojlanayotganini va bolaning fikrlash tarzini belgilashga imkon beruvchi o'yin shaklida maxsus testlarni ishlab chiqdi. Ba'zi bolalar tasavvur kuchi bilan harakat qilishadi, boshqalari esa xotiraning tasvirini suratga olishga moyil. Ba'zan bolalar bunday o'yinlarda qatnashishni rad etishadi, bu esa bolaga alohida yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun zarur shartsharoitlarni yaratish ham katta rol o'ynaydi. Ota-onalar bolaga nafaqat rivojlanish imkoniyatini berishlari, balki faol ishtirok etishlari kerak. Hech qanday holatda bolaga bosim o'tkaza olasiz, unga o'yinni o'ynashga yoki amaliy san'atda ishtirok etishga imkon bera olasiz. Xususan, bu xato musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish bilan ruxsat etiladi. Bolaning musiqaga bo'lgan qiziqishi etarli emasligi sababli, ota-onalar uni musiqa maktabiga berishga shoshilishadi.

Ijod – insonning yangi moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratish faoliyati. Unda inson tafakkuri, xotirasi, tasavvuri, diqqati, irodasi faol ishtirok etadi, butun bilimi, tajribasi, iste'dodi namoyon bo'ladi. Ijod dastlab inson tasavvurida tugiladi, keyin ijodga taaluqli masalalar yuzasidan izlanishlar olib boriladi va shu tarzda ijodiy faoliyat davom etadi.

1-sinflarni darslarni o'quvchilar tushinchalari yordamida tashkil etish mumkin. O'qituvchi o'quvchilarning dastlapki xayoliy usullarini o'rganadi va bularni asosida qiziqarli voqealar, topishmoqlar, ertaklar, tez aytishlar yuzaga keladi. Bolalar ijodini rivojlantirishda mana shunday xalq o'g'zaki ijodining ham ahamiyati katta. O'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda ular ijod namunalarini yaxshi o'zlashtirgan va avvaldan u haqida ozgina bo'lsa da tushunshaga ega bo'lishi kerak.

2-sinfda o'quvchilar birqancha narsalarni erkin bajara oladi. O'quv yili oxirida o'quvchilar dars mavzui bilan aloqador tayanch so'z va tushunchalar asosida kichik voqea, ertaklarni tuza oladigan bo'lishlari zurrur.

3-sinfda o'quvchilarning muhiti har xil bo'ladi. Bolalar darsliktagi mavzular asosida tuzgan yangi voqealarini o'zi erkin bayon qila olishi kerak. O'quvchilarning

qiziqishlari , ularning savollari har sohalarga oid bo'ladi va javoblarini ham harxil sohalarda bo'lishini istaydilar.

4-sinfda o'quvchilar oson va erkin holda ertaklarni tuza oladi. Ularning orasida har xil tadbir va musobaqalarni tashkil etish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari qanday bo'ladi degan savolga biz quydagicha javob beramiz, tez va turli yo'llar bilan natijaga erishadi, o'zi qarorlar qabul qilishni o'rganadi va uni takomillashtiradi, o'zining salohiyati va ambitsiyalarini amalga oshiradi, o'qish sharoitlariga osonroq va to'liqroq moslashishadi, duch kelgan muammolarni hal qilishda moslashuvchan, aniq va samarali hal qila olish xususiyatlariga ega bo'ladi. Bola shaxsining ijodkor bo'lishiga o'qituvchi va murabbiylar sharoitlar yaratib berishi lozim, shunda jamiyatimizda yangi ixtirolar, innovatsiyalar paydo bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sabirova, D. A. (2019). Psychological and practical aspects of the social research on the intelligence of the medical staff. *Psixologiya*, (2), 28-30.
2. Собирова, Д. А. (2022). Замонавий психологияда коммуникатив компетентлик муаммосининг тадқиқ этилиши. *Science and Education*, 3(4), 781-786.
3. Сабиров, Д. А. (2022). Характеристика уголовно-правовых средств противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ (Master's thesis).
4. Сабирова, Д. А. (2022). Педагогические и психологические основы у медицинских работников. *Science and Education*, 3(2), 1367-1373.
5. Собирова, Д. А. (2019). The results of the expert assessment of social intellect of medical workers. *Psixologiya*, (1), 20-24.
6. Sobirova, D. A. (2019). APPLICATION OF EDUCATIONAL INTERNET RESOURCES IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH. *Мировая наука*, (3 (24)), 54-57.
7. Baratov, S. R. (1991). Kul'tura skotovodov Severnoj Fergany v drevnosti I ranned srednevekov'je. Avtoreferat Kandidatskoj Dissertacii. Institut arheologii, Samarkand.
8. Баратов, Ш. Р., & Баротова, М. (2017). Психологическая служба образования: от теории к практике. Учебно-методическое пособие-Бухара, 90-98.
9. Баратов, Ш. Р. (2021). Методологические основы и стратегии развития психологической службы в Узбекистане. *Дифференциальная психология и психофизиология сегодня: способности, образование, профессионализм*, 1(1), 94-100.
10. Баратов, Ш. Р., Мухтаров, М. Х., & Мухтаров, Э. М. (2008). Формирование психологической готовности школьников к труду на этапе учебно-трудовой

деятельности. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития, 6, 345-349.

11. Баратов, Ш. Р., & Абдуллаев, Ш. З. (2022). Психологические механизмы формирования карьерной мотивации у подростков. *Science and Education*, 3(5), 1583-1589.

12. Баратов, Ш. Р., Баротова, Д. Ш., & Исматова, Д. Т. (2021). ОИЛА ПСИХОЛОГИЯСИ ФАНИДАН МУЛЬТИМЕДИА МАҲСУЛОТИНИНГ ЯРАТИЛИШИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР. *Psixologiya*, (1), 3-8.

13. Baratov, S. (2020). ИЗ ОПЫТА ВНЕДРЕНИЯ КОНЦЕПЦИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В УЗБЕКИСТАНЕ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 2(2).

14. Баратов, Ш. Р. (2017). НОВЫЕ ЗАДАЧИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ. *Психология XXI столетия*, 40.

15. БАРОТОВ, Ш. (2016). СОЦИАЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ. Человеческий фактор: Социальный психолог, (1), 17-23.

16. Баратов, Ш. Р., & Баротова, Д. Ш. (2014). МОДЕЛИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В УЗБЕКИСТАНЕ. Человеческий фактор: Социальный психолог, (1), 46-51.